

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
Кафедра політології та державного управління  
Буковинський політологічний центр

# ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

**Збірник наукових праць**

**ТОМ XI**

Тематичний випуск

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ:  
СВІТОВИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

Чернівці  
«Букрек»  
2012

УДК 324:316(477)

ББК 66.0я43В41

П 50

*Видано за сприяння Чернівецької обласної державної адміністрації  
та Чернівецької обласної ради*

*Друкується за ухвалою вченої ради Чернівецького національного університету  
імені Юрія Федьковича (протокол № ???)*

**Редколегія випуску:**

*Бурдяк В. І.* – доктор політичних наук, професор (заступник голови редколегії)

*Буркут І. Г.* – кандидат історичних наук, доцент

*Варзар І. М.* – доктор політичних наук, професор

*Василенко С. Д.* – доктор політичних наук, професор

*Горбатенко В. П.* – доктор політичних наук, професор

*Добряжанський О. В.* – доктор історичних наук, професор

*Кармазіна М. С.* – доктор політичних наук, професор

*Картунов О. В.* – доктор політичних наук, професор

*Кресіна І. О.* – доктор політичних наук, професор

*Круглашов А. М.* – доктор політичних наук, професор (голова редколегії)

*Макар Ю. І.* – доктор історичних наук, професор

*Пірен М. І.* – доктор соціологічних наук, професор

*Ротар Н. Ю.* – доктор політичних наук, доцент (відповідальний секретар)

*Фісанов В. П.* – доктор історичних наук, професор

*Цікул І. В.* – кандидат політичних наук

Науковий редактор – **А. М. Круглашов**

Заступник наукового редактора – **В. І. Бурдяк**

Технічний редактор – **І. В. Цікул**

**Рецензенти:**

**Денисенко В. М.** – д. політ. н., професор

**Турчин Я. Б.** – д. політ. н., професор

**Вільчинська І. Ю.** – д. політ. н., доцент

**Адреса редколегії:**

Кафедра політології та державного управління, факультет історії, політології  
та міжнародних відносин, Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, 58012,  
тел.: (0372) 523053, факс: (0372) 557182,  
E-mail: eurostud@cv.ukrtel.ua

© ЧНУ, 2012

© Автори, 2012

© Видавничий дім «Букрек», 2012

ISBN 978-966-399-422-2

# ЗМІСТ

|            |   |
|------------|---|
| ВСТУП..... | 7 |
|------------|---|

## РОЗДІЛ І

### ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

|                                                                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Анатолій КРУГЛАШОВ, Євгенія ОЛІЙНИК. Сучасний стан академічної політичної науки в Україні.....</i>             | 13  |
| <i>Rainer EISFELD. Political Science and Transition to Democracy: The German Experience .....</i>                 | 28  |
| <i>Джордж ПЕДЕ. К теории политической проблемы .....</i>                                                          | 40  |
| <i>Arkadiusz MODRZEJEWSKI. The Importance of Epistemological Discussion about Truth in Political Science.....</i> | 57  |
| <i>Bogdan Constantin MIHAILESCU. Experience and rationalism in politics.....</i>                                  | 68  |
| <i>Віра БУРДЯК. Сучасне розуміння та інтерпретація поняття «громадянське суспільство».....</i>                    | 77  |
| <i>Василь КЛИМОНЧУК. Концепт свободи в історії суспільно-політичної думки.....</i>                                | 90  |
| <i>Ігор НЕДОКУС. Роль концепту «політична етика» для сучасної політичної науки .....</i>                          | 103 |
| <i>Ніна РЖЕВСЬКА. Розвиток експертного знання і парадокси політичної експертизи .....</i>                         | 114 |
| <i>Катерина БАЙДИЧ. Методологічні моделі аналізу феномена «політичне».....</i>                                    | 124 |
| <i>Микола ПОЛЬОВИЙ. Демографічний параметр порядку в синергетичних моделях політичної динаміки .....</i>          | 135 |
| <i>Олег ОНОПКО. Соціально-травматична подія, травма пам'яті та політична міфологія .....</i>                      | 147 |

## РОЗДІЛ ІІ

### ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

|                                                                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Virgil STOICA. Measuring digital divide .....</i>                                                             | 156 |
| <i>Юрій ОСТАПЕЦЬ. Методологічні засади дослідження еволюції партійних систем в перехідних суспільствах .....</i> | 167 |

|                                                                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Уляна ГЕВ'ЮК. Методологічні проблеми аналізу інституту виборів</i> .....                                                   | 179 |
| <i>Микола БУЧИН. Принцип рівності суб'єктів виборчого процесу</i> .....                                                       | 192 |
| <i>Олексій КОЛЕСНИКОВ. Концептуальні підходи та критерії оцінки ефективності виборчих технологій</i> .....                    | 202 |
| <i>Андрій КРУГЛАШОВ. Базові теоретико-методологічні підходи до визначення політичного маніпулювання</i> .....                 | 224 |
| <i>Юрій ФЕДЧИК. Базові методологічні концепти аналізу електорального простору</i> .....                                       | 238 |
| <i>Євгенія ЮРІЙЧУК. Зовнішньополітична референдна легітимація влади на пострадянському просторі: теоретичні підходи</i> ..... | 250 |
| <i>Антоніна МИТКО. До питання про електронне голосування</i> .....                                                            | 266 |
| <i>Павло МОЛОЧКО. Сучасні інтерпретації політичних партій як інститутів політичної системи</i> .....                          | 274 |
| <i>Георгій БОДНАРАШ. Методологічні проблеми дослідження партійних систем</i> .....                                            | 288 |

### РОЗДІЛ III

## КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

|                                                                                                                                                      |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Наталія РОТАР. Категорія «політична участь» в структурі теорії постдемократії</i> .....                                                           | 303 |
| <i>Максим ГОН. Українська історична пам'ять: особливості формування в час демократичного транзиту</i> .....                                          | 315 |
| <i>Юрій МАЦІЄВСЬКИЙ, Михайло МОЗОЛЬ. Неформальні пакти та їх наслідки у період президентства В. Ющенка (нарис до теорії гібридних режимів)</i> ..... | 331 |
| <i>Галина ЛУЦИШИН. Етнонаціональний консенсус як основа національної консолідації в умовах демократизації суспільства</i> .....                      | 349 |
| <i>Ірина ДОБРЖАНСЬКА. Основні методологічні підходи до аналізу гендерної політики в перехідних політичних системах</i> .....                         | 359 |
| <i>Олег ЩЕРБАТЮК. Вивчення діяльності груп інтересів як чинника демократизації: науково-теоретичні підходи</i> .....                                 | 372 |

## РОЗДІЛ IV

### ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА АКТОРИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ

|                                                                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Ірина ЦІКУЛ</i> . Категорії «парламент» та «парламентаризм» в системі інструментарію сучасної політичної науки ..... | 384 |
| <i>Іларій ЛОЗОВИЙ</i> . Політико-соціальна роль діяльності конституційних судів у багатоскладових суспільствах .....    | 394 |
| <i>Галина ФЕСУН</i> . Методологічні принципи дослідження політичного лідерства в сучасній політичній науці .....        | 405 |
| <i>Софія КІРШЕНБЛАТ</i> . Масове суспільство у теоретичних дослідженнях .....                                           | 419 |
| <i>Валентина БОГАТИРЕЦЬ</i> . Методологічне дослідження етнонаціональних процесів у поліетнічних суспільствах .....     | 430 |
| <i>Аліна ТОДОРІКО</i> . Методологічні основи дослідження політичної довіри в сучасній політичній науці .....            | 439 |

## РОЗДІЛ V

### ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ: ПОШУКИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ

|                                                                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Виктор ВАТЫЛЬ</i> . Политическая регионалистика в Беларуси: опыт политико-дискурсивного анализа .....                           | 447 |
| <i>Ігор МЕЛЬНИЧУК</i> . Сутність концепції В. Цимбурського «Острів Росія» та її значення для сучасної російської геополітики ..... | 456 |
| <i>Юрій ДЕРГУНОВ</i> . Форми залежності у трансформаційних країнах ЦСЄ та СНД .....                                                | 467 |
| <i>Тетяна ФЕДОРЧАК</i> . Методологічні основи дослідження внутрішніх та зовнішніх вимірів політичної трансформації країн ЦСЄ ..... | 475 |
| <i>Тетяна СИДОРУК</i> . Теоретичні засади дослідження політики сусідства ЄС у Східній Європі .....                                 | 491 |
| <i>Марін ГЕРМАН</i> . Сучасні підходи до дослідження євроінтеграційних процесів постсоціалістичних суспільств .....                | 501 |
| <i>Лілія ІСТРАТІЙ</i> . Аналітичний потенціал категорії «міжнародне право» у дослідженні сучасних міграційних процесів .....       | 512 |

|                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Леся РУДА</i> . Постіндустріальна цивілізація:<br>теорія та практика XX століття.....                                          | 525 |
| <i>Олена БУРДЯК</i> . Теоретичні аспекти дослідження взаємозв'язку<br>економіки та політики в епоху глобалізації.....             | 537 |
| <i>Лідія КИЦИЛА</i> . Дослідження позицій Чеської республіки<br>стосовно євроінтеграції України в сучасній політичній науці ..... | 549 |

## РОЗДІЛ VI ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

|                                                                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Юля КОЦКАЯ</i> . Трансграничное сотрудничество Беларуси:<br>красноречивое умолчание .....                                                          | 556 |
| <i>Владислав СТРУТИНСЬКИЙ</i> . Тридцятій річниці введення<br>воєнного стану в Польщі присвячується .....                                             | 561 |
| <i>Сергій ШВИДЮК</i> . Рецензія на книгу «Час тоталітаризму.<br>Сталінізм, фашизм, нацизм і пов'язані з ними політичні системи<br>у XX столітті»..... | 565 |
| <i>Анатолій РОМАНЮК</i> . «Дуже своєчасна книга».....                                                                                                 | 569 |
| <i>Костянтин ВІТМАН</i> . Міжнародний вимір електоральної<br>та референдної легітимації влади.....                                                    | 571 |
| <i>Ігор НЕДОКУС</i> . Досвід підготовки державних службовців<br>у Чернівецькому національному університеті<br>імені Юрія Федьковича.....              | 573 |
| <i>Ігор ГАВРАДА</i> . Всеукраїнський конкурс студентських<br>наукових робіт з політичних наук серед вищих навчальних<br>закладів у Чернівцях .....    | 576 |
| ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ .....                                                                                                                           | 585 |

## РОЗДІЛ IV

# ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА АКТОРИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ

*Ірина ЦІКУЛ*

### **Категорії «парламент» та «парламентаризм» у системі інструментарію сучасної політичної науки**

*Напередодні чергових парламентських виборів в Україні питання щодо втілення дійсного значення парламентаризму набуває актуальності. У зв'язку з цим у статті розглянуто співвідношення категорій «парламент» і «парламентаризм» у системі інструментарію сучасної політичної науки.*

*Аналізуючи сутнісний зміст категорій «парламент» і «парламентаризм» автор статті виходить з розуміння їхньої взаємозумовленості, а не тотожності. Парламент – це складний багатоелементний механізм, що має різноманітні зв'язки й відношення з іншими інститутами влади у механізмі держави, відображає представницьку природу свого формування в ухваленні законів, які регулюють питання внутрішньої і зовнішньої політики країни, а також здійснює контроль за реалізацією законів виконавчою владою, у тому числі й у міжнародних відносинах. Під парламентаризмом зазвичай розуміють теорію і практику функціонування парламенту. Як категорія політичної науки парламентаризм являє собою багатопланове явище, що має складну внутрішню структуру. Автор статті розглядає парламентаризм як політико-правовий інститут, що забезпечує взаємодію обраного на основі загальновиборчих демократичних процедур народного представництва (парламенту) з іншими органами державної влади, відображає його особливий статус*

*у державній системі та забезпечує ефективну співпрацю держави з громадянським суспільством.*

**Ключові слова:** *парламентська демократія, парламент, парламентаризм, уряд, громадянське суспільство, система розподілу влади, представництво, законність.*

В сучасних умовах парламентаризм виступає цілком відчутною реальністю, одним із найбільш поширених понять, а підвищений інтерес до цієї політологічної категорії зумовлений, насамперед, розвитком подій на рубежі XX–XXI ст., що яскраво демонструють важливість питань організації взаємин між органами державної влади. Зауважимо, що історії відомі різноманітні моделі поєднання форм держави та політичних режимів, численні системи державних органів і їх повноваження, різний рівень політичної участі населення. При цьому доречно зазначити, що впродовж тривалого часу, починаючи зі стародавніх часів, і закінчуючи сьогоденням, темою багатьох політичних та правових досліджень була ідеальна модель державного устрою, невід’ємним елементом якої є збереження балансу загальнонаціональних та індивідуальних інтересів. Однією з таких форм є парламентська форма представницького правління, що склалася в міру зростання народонаселення й ускладнення соціальної структури суспільства, коли пряма і плебісцитарна демократія виявили свою неефективність.

Досвід парламентської демократії, накопичений у різних регіонах світу, має безперечну цінність для тих країн і народів, соціально-економічний та політичний розвиток яких із різних причин відбувається дещо уповільненими темпами. Найголовніша цінність такого досвіду полягає у тому, що саме з допомогою механізмів парламентської демократії держави мають змогу забезпечити найбільш сприятливі умови для вирішення актуальних проблем життєдіяльності суспільства, оскільки надаючи можливості для формування і прояву різних суспільних інтересів, створюючи оптимальні умови для відкритої цивілізованої конкуренції, механізми демократії, таким чином, сприяють узгодженню та збалансуванню різновекторних інтересів і прагнень різноманітних суспільних груп.

Напередодні чергових парламентських виборів питання щодо втілення дійсного значення парламентаризму в Україні знову набуває актуаль-

ності. У зв'язку з цим представляється цікавим розглянути співвідношення категорій «парламент» і «парламентаризм» у системі інструментарію сучасної політичної науки.

Центральним елементом парламентаризму є парламент. Парламент – це представницький орган влади у сучасній демократичній державі, що бере свій початок ще з доісторичних паростків прямої демократії, таких, як зібрання роду чи племені для вирішення загальних справ [6, с. 10]. Перші парламенти виникли у Європі в епоху Середньовіччя: парламент в Англії, Альтинг у Ісландії, Кортеси в Іспанії, Генеральні штати у Франції і т. д. Сьогодні парламент розглядається як «широко поширене політико-правове явище сучасності» і як «унікальний найдавніший інститут державної структури сучасної державності», властивий більшості країн світу [10, с. 3].

Аналіз історичного минулого, дає змогу з упевненістю стверджувати, що управління суспільними формаціями, починаючи з племінних утворень, здійснювалося через форми, які містили в собі елементи сучасного парламентаризму, що поступово збагачувався практичними та теоретичними розробками. Спочатку це були народні збори (зібрання всіх членів племені), які фактично являли собою форму прямого народовладдя, потім – рада старійшин, очолювана вождем. Схожими на парламенти органами також були Народні Збори та Рада П'ятисот у Стародавній Греції і Сенат у Римській імперії. Варто зауважити, що перші паростки народного представництва та зразки представницьких органів, статус, порядок формування і розподіл повноважень яких були узяті за основу парламентського будівництва багатьох країн світу, зародилися саме там [7].

В. Чиркин стверджує, що парламент, в сучасному розумінні цього слова, з'явився у Великобританії в XIII–XIV ст. [16, с. 103]. Дещо пізніше виникли станові та станово-представницькі установи, які стали невід'ємною частиною державного механізму майже в усіх країнах Західної і Центральної Європи. В процесі еволюції і революцій вони розвинулися до представницьких установ сучасного типу або були ними замінені [14, с. 95].

У цілому світова практика фіксує різноманітні назви законодавчих і представницьких органів. В окремих країнах (наприклад у Великобританії, Італії, Індії, Франції, ФРН і ін.) широко вживається класична на-

зва – Парламент, у США і державах Латинської Америки представницькі установи іменуються Конгресом, у Польщі – Сеймом, у Росії – Федеральними зборами, в Україні – Верховною Радою, в Туреччині – Меджлісом [11, с. 14].

Сьогодні поняття «парламент» означає представницький орган, обраний населенням країни, невід’ємний інститут демократичного державного ладу, що є носієм законодавчої влади. Російський дослідник В. Усанов розглядає парламенти як представницькі, колегіальні, виборні органи влади, наділені безпосередніми та винятковими повноваженнями законодавчої діяльності [15, с. 10–11]. Тобто, у сучасному розумінні парламент – це загальнодержавний, представницький орган, головною функцією якого у системі розподілу влади є здійснення законодавчої влади. Парламент – це найвищий представницький орган, що складається з однієї або двох палат, одним з основних завдань якого є ухвалення законів [16, с. 192].

Разом із законодавчою функцією, парламенти виконують і ряд інших: приймають та затверджують річний бюджет, здійснюють контроль за діяльністю органів виконавчої влади. При цьому парламент і його палати також не можуть не брати участі у вирішенні питань внутрішньої та зовнішньої політики країни, що власне й передбачається їх представницькою природою.

Таким чином, парламент – це складний багатоелементний механізм, що має різноманітні зв’язки й відношення з іншими інститутами влади у механізмі держави, відображає представницьку природу свого формування в ухваленні законів, що регулюють питання внутрішньої і зовнішньої політики країни, а також здійснює контроль за реалізацією законів виконавчою владою, у тому числі й у міжнародних відносинах.

З поняттям «парламент» тісно пов’язане поняття «парламентаризм». Незважаючи на те, що парламент є центральним елементом парламентаризму, аналізуючи сутнісний зміст категорій «парламент» і «парламентаризм», варто виходити із розуміння їхньої взаємозумовленості, а не тотожності. Іноді під парламентаризмом розуміють теорію і практику функціонування парламенту. Проте існування в системі державних органів представницької установи ще не означає існування такого особливого політико-правового інституту, як парламентаризм. Сьогодні у ряді країн (наприклад Кувейт,

Об'єднані Арабські Емірати, Бахрейн, Китайська Народна Республіка, Куба, Корейська Народна Демократична Республіка) парламенти існують, однак виконують вони виключно законодавчу функцію.

Варто зазначити, що у науковій літературі проблемам розвитку та функціонування інституту парламентаризму приділяється достатньо багато уваги. Так, наприклад, німецький політолог К. Шмітт відзначає, що наповнена критичним змістом література щодо парламентаризму з'явилася разом із самим парламентаризмом. Англійський дослідник А. Дайсі наголошує на тому, що основою парламентаризму повинен виступати принцип парламентського верховенства. Американський дослідник Дженнінгс головне призначення парламентаризму вбачає у тому, що промови, виголошені в парламенті, знаходять відгук у країні. Російський учений С. Котляревський визначає парламентаризм як можливість вираження солідарності між урядом і представництвом [12, с. 204 – 207].

Як категорія політичної науки парламентаризм являє собою багатопланове явище, що має складну внутрішню структуру. Однак, попри те, що поняття широко використовується у політичній науці, в науковій літературі немає його єдиного тлумачення.

Ряд дослідників (М. Моргунова, Б. Страшун) розглядають парламентаризм як різновид політичного устрою, що визнається реальними взаєминами, які складаються між законодавчими та виконавчими органами влади у конкретній державі. Відмінною рисою парламентаризму є відповідальність уряду перед парламентом [14, с. 98].

Інші дослідники (наприклад О. Мішин) визначають парламентаризм як систему державного управління суспільством, що характеризується розподілом законодавчих і виконавчих функцій за привілейованого положення парламенту [9, с. 174]. На думку авторів енциклопедичного словника «Право і політика», парламентаризм являє собою систему управління, що характеризується чітким розподілом законодавчої і виконавчої функцій за умов формального верховенства представницького і законодавчого органу – парламенту щодо інших органів державного управління. Варто зауважити, що цей підхід до розуміння парламентаризму також передбачає відповідальність уряду перед парламентом [4, с. 762].

Один із провідних фахівців з конституційного права М. Баглай визначає парламентаризм як державний лад, заснований на верховенстві пар-

ламенту в системі органів держави [2, с. 469]. І. Рибкін розглядає парламентаризм ширше, визначаючи його як політичну систему, «де суверенна воля народу знаходить своє втілення в обраній на основі загального і таємного голосування, в умовах багатопартійності та розподілу влади, вищій представницькій установі, яка здійснює законодавчу діяльність та контроль за органами виконавчої влади і гарантує захист інтересів як більшості, так і меншості громадян» [13, с. 212]. Н. Аванесова визначає «парламентаризм як організацію державної влади, в якій структура та повноваження парламенту, його роль і місце в системі державних органів визначається особливостями історії розвитку країни» [1, с. 148].

З викладеного видно, що при тлумаченні поняття «парламентаризм» уживаються різні характеристики: різновид політичного устрою; система управління суспільством; форма організації державної влади; форма представницької демократії; демократичний механізм реалізації інтересів певних груп населення тощо [5, с. 83–94]. Це поняття відображає, з одного боку, місце парламенту в механізмі розподілу влади, а з іншого – принципи функціонування і структуру парламенту.

Загалом, можна стверджувати, що такі визначення вказують на парламентську систему організації і функціонування верховної державної влади за умов розподілу її законодавчих і виконавчих функцій. Р. Романов наголошує, що верховенство законодавчих органів влади перед виконавчими і судовими є одним з основних критеріїв парламентаризму. Однак подібну визначальну роль у державній системі парламент відіграє тільки у парламентських республіках і монархіях, коли уряд формується парламентом та відповідальний перед представницьким і законодавчим органом [13, с. 220–221.]. За таких умов парламентаризм неможливий у президентських республіках, коли президент формує уряд, і він, відповідно, відповідальний перед ним (США, Російська Федерація та ін.), а також у парламентсько-президентських республіках, де уряд також формує президент, однак відповідальний він і перед президентом, і перед парламентом (Австрія, Франція, Фінляндія та ін.).

Крім вищенаведених, можна вказати й інші трактування цієї категорії. Зокрема, парламентаризм розглядається як система управління суспільством і державою, в якій парламент займає домінуюче положення, або як реальне і конкретне втілення демократії тощо [13, с. 212].

Наявність різноманітних науково-теоретичних підходів до визначення парламентаризму свідчить про багатогранність цього політико-правового явища, саме тому до його аналізу можна підходити з різних сторін.

Тож парламентаризм можна розглядати у трьох аспектах:

- по-перше, як ідейно-теоретичну концепцію, що становить основу наукового обґрунтування необхідності парламенту як інституту та його основних функцій;
- по-друге, як реальний політико-правовий інститут, що характерний для держави з системою розподілу влади та втілює у собі єдність представницької і законодавчої влади в суспільстві;
- по-третє, як можливість розширення влади парламенту і утворення парламентського уряду, у разі парламентської республіки з відповідною моделлю виконавчої влади [3, с. 96–98].

Варто зауважити, що розглянуті аспекти тісно взаємозв'язані, при цьому поняття «парламентаризму» слід розглядати також з урахуванням історичної зумовленості.

Необхідною умовою для існування парламентаризму є наявність розвинутого громадянського суспільства. З одного боку, парламентаризм як специфічний інститут створює передумови розвитку самоврядування, що є сферою не держави, а громадянського суспільства. Тим самим наявними є перешкоди втручання держави у компетенцію влади на місцях. З іншого боку, законодавче закріплення політичних прав і свобод громадян (право брати участь в управлінні державою безпосередньо або через обраних представників; право на проведення виборів на демократичних засадах; право на свободу зборів й асоціацій; право на свободу слова і друку) сприяє розвитку парламентаризму.

Як ми вже зауважували вище, парламент і парламентаризм – поняття взаємопов'язані, однак нерівнозначні. Парламентаризм не може існувати без парламенту, що повинен відповідати певним характеристикам. Парламентаризм виникає й існує тільки тоді, коли парламент наділений законодавчими повноваженнями, повноваженнями обрання уряду, контролю за його діяльністю та діяльністю інших органів виконавчої влади, їх відставки, а також відставки президента. В той же час парламент може існувати без найважливіших елементів парламентаризму, що можуть

бути втрачені. До цих елементів належать, передусім, система розподілу влади, представництво та законність [8, с. 95].

Таким чином, лише за умов верховенства парламенту як основної ознаки парламентаризму можна вести мову про сам парламентаризм, де виключається суперництво між законодавчою та виконавчою гілками влади і забезпечується єдність народного представництва на державному рівні, як при вирішенні внутрішньодержавних питань, так і у зовнішньополітичній сфері.

На нашу думку, парламентаризм можна охарактеризувати як політико-правовий інститут, що забезпечує взаємодію обраного на основі загальноновизнаних демократичних процедур народного представництва (парламенту) з іншими органами державної влади, відображає його особливий статус у державній системі та забезпечує ефективну співпрацю держави з громадянським суспільством. Як і будь-який інший політичний феномен, парламентаризм має свої специфічні риси, зокрема: самостійність у системі розподілу влади; високий рівень повноважень парламенту у вирішенні питань державного управління; діяльність депутатів парламенту на професійній основі; обрання депутатів на загальних вільних виборах для забезпечення та гарантії значного рівня представництва.

Якщо спробувати дати розгорнуте визначення парламентаризму, то воно звучатиме так. Парламентаризм – це система політичної організації держави, яка складається внаслідок відповідної конституційно-правової практики, елементами якої є: верховенство закону; система розподілу влади з чітким розмежуванням законодавчих і виконавчих функцій; вища представницька і законодавча установа – парламент, обрана на основі загального й таємного голосування в умовах багатопартійності; привілейований статус парламенту щодо інших органів державної влади, який виявляється, зокрема, у виняткових законодавчих повноваженнях, а також повноваженнях обрання уряду, контролю за його діяльністю та діяльністю органів виконавчої влади; високий рівень політико-правової культури громадян держави.

Відповідно, такі принципи, як розподіл влади, верховенство парламенту в законодавчій сфері, відповідальність уряду перед законодавчим і представницьким органом, розкривають зміст парламентаризму як категорії політичної науки, однак без їх взаємозв'язку неможливим є існування парламентаризму як політико-правового інституту.

### Список використаних джерел

1. Аванесова Н. Г. Современный российский парламентаризм как сложный социальный феномен / Н. Г. Аванесова // Российский парламентаризм: история и современность : материалы Всероссийской научно-практической конференции / науч. ред. А. А. Вартунян. – Армавир : Шурыгин В. Е., 2008. – 327 с.
2. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации : учеб. для вузов / М. В. Баглай. – М. : Норма, 2007. – 784 с.
3. Бурлаков О. И., Рязанцев И. И. Парламентское право России : курс лекций / под общ. ред. д. юрид. н. О. И. Бурлакова. – М. : Юстицинформ, 2007. – 296 с.
4. Гавриленко В. Г. Парламентаризм / В. Г. Гавриленко // Право и политика: большой энциклопедический словарь. – Минск, 2001. – 1000 с.
5. Евзеров Р. Я. Парламентаризм и разделение властей в современной России / Р. Я. Евзеров // Общественные науки и современность. – 1999. – № 1. – С. 83–94.
6. Кислий П. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду : монографія / П. Кислий, Ч. Вайз. – К. : Абрис, 2000. – 416 с.
7. Мачульская И. Парламентаризм «И опыт, сын ошибок трудных...» (к 100-летию Государственной Думы) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.senator.senat.org/senat.html>
8. Миронов О. О. Истоки российского парламентаризма / О. О. Миронов // Представительная власть. – 1996. – № 4–5. – С. 95–100.
9. Мишин А. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / А. А. Мишин. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Белые альвы, 1996. – 398 с.
10. Национальные парламенты мира : энцикл. справочник / сост. А. Х. Саидов. – М. : Рос. акад. наук; Ин-т государства и права, 2005. – 720 с.
11. Парламент Казахстана. Становление, роль в реформах, перспективы : в 3 т. / ред. А. Насынбаев. – Астана, 2004. – Т. 3. – 296 с.
12. Парламентаризм в России и Германии: История и современность / отв. ред. Я. А. Пляйс, О. В. Гаман-Голутвина. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2006. – 584 с.
13. Романов Р. М. Понятие и сущность парламентаризма / Р. М. Романов // Социально-политический журнал. – 1998. – № 4. – С. 210–225.
14. Страшун Б. А., Рыжов В. А. Законодательная власть: Парламент / А. Б. Страшун, В. А. Рыжов / Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – М. : ВЕК, 1995. – Т. 2. – 448 с.
15. Усанов В. Е. Становление и развитие парламентаризма в России: историко-правовое и критическое исследование : монография / В. Е. Усанов. – М. : ООО Издательство «Элит», 2008. – 896 с.
16. Чиркин В. Е. Законодательная власть / В. Е. Чиркин. – М. : Норма, 2008. – 336 с.

*Ірина Цікул*

## **КАТЕГОРИИ «ПАРЛАМЕНТ» И «ПАРЛАМЕНТАРИЗМ» В СИСТЕМЕ ИНСТРУМЕНТАРИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ**

В преддверии очередных парламентских выборов в Украине снова становится актуальным вопрос воплощения действительного значения парламентаризма. В связи с этим в статье рассматривается соотношение категорий «парламент» и «парламентаризм» в системе инструментария современной политической науки.

Анализируя содержание категорий «парламент» и «парламентаризм» автор статьи исходит из понимания их взаимообусловленности, но не тождественности. Парламент – это сложный многоэлементный механизм, имеющий разнообразные связи и отношения с другими институтами власти в механизме государства, отражающий представительную природу своего формирования в принятии законов, регулирующих вопросы внутренней и внешней политики страны, а также осуществляющий контроль за реализацией законов исполнительной властью, в том числе и в международных отношениях. Под парламентаризмом обычно понимают теорию и практику функционирования парламента. Как категория политической науки парламентаризм являет собой многоплановое явление, которое имеет сложную внутреннюю структуру. Однако несмотря на то, что дано понятие широко используется в политической науке, в научной литературе его единственного толкования не существует. Автор статьи исходит из понимания парламентаризма как политико-правового института, обеспечивающего взаимодействие избранного на основе общепризнанных демократических процедур народного представительства (парламента) с другими органами государственной власти, отражающего его особый статус в государственной системе и обеспечивающего эффективное сотрудничество государства с гражданским обществом.

**Ключевые слова:** парламентская демократия, парламент, парламентаризм, правительство, гражданское общество, система разделения власти, представительство, законность.

*Iryna Tsikul*

## **«PARLIAMENT» AND «PARLIAMENTARISM» CATEGORIES IN THE SYSTEM OF MODERN POLITICAL SCIENCE TOOLS**

Of paramount importance is the implementation of the actual value of parliamentarism concept on the eve of the next parliamentary elections in Ukraine. In

this regard, the article discloses the sources «parliament» and «parliamentarism» in the system of modern political science tools.

Analyzing «parliament» and «parliamentarism» categories essence, the author traces their interdependence awareness, but not their identity. Parliament is a complex multimechanism, empowered by a variety of indissoluble links and relations with other government institutions in the state mechanism. Moreover, parliament reflects its representative nature of its making laws formation, regulating and governing domestic and foreign policy, and monitors the executive branch in the field of the Laws implementation, including international relations. Parliamentarism is generally recognized as the theory and practice of parliamentary business. As a category of political science, parliamentarism is a multifaceted phenomenon having a complex internal structure. However, despite the fact that this concept is widely used in political science, in literature it does not have the only interpretation. The article is based on parliamentarism understanding as the political and legal institutions of the interaction chosen on the basis of generally accepted democratic procedures of national representation (parliament) with other government agencies, reflecting its special status in the state system and provides viable state cooperation with civil society.

**Key words:** *parliamentary democracy, parliament, parliamentary system, government, civil society, power sharing, representation, legitimacy.*

*Іларій Лозовий*

## **Політико-соціальна роль діяльності Конституційних судів у багатоскладових суспільствах**

*Розглянуто роль судових органів вищих інстанцій у суспільствах, глибоко розділених за національними, расовими та релігійними критеріями. Сильний судовий контроль над законотворчою діяльністю парламентів дає змогу мінімізувати прояви «тиранії більшості» мажоритарно-представницьких органів. Суди виявляються конструктивною політичною силою, здатною знизити ризик застосування репресивних заходів до різних меншин та сприяти демократичній консолідації суспільства.*

**Політологічні та соціологічні студії: Т. XI. Теорія та історія політичної науки: світовий та національний досвід : зб. наук. праць / наук. ред. А. М. Круглашов. – Чернівці : Букрек, 2012. – 592 с.**

**ISBN 978-966-399-336-2**

До збірника наукових праць увійшли статті дослідників, присвячені актуальним проблемам історії та теорії політичної науки. Автори звертаються до аналізу методологічних питань та історії розвитку політичної науки, теоретичних засад вивчення виборчих процесів, проблем концептуалізації демократичних процесів у сучасній політичній науці, теоретичного осмислення політичних інститутів й акторів, пошуку взаємозв'язків між глобалізацією та регіоналізацією.

Видання розраховане на науковців, викладачів, державних службовців, аспірантів і студентів-політологів, державних управлінців, соціологів, міжнародників, істориків, усіх, хто цікавиться проблемами розвитку політичної науки.

**УДК 324:316(477)  
ББК 66.0я43В41**

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України  
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича  
Кафедра політології та державного управління  
Буковинський політологічний центр

## **ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ**

**Збірник наукових праць**

**ТОМ XI**

**Тематичний випуск**

**Теорія та історія політичної науки: світовий та національний досвід**

Науковий редактор – **А. М. Круглашов**  
Заступник наукового редактора – **В. І. Бурдяк**  
Технічний редактор – **І. В. Цікул**

Літературний редактор – **Л. М. Бойчук**  
Комп'ютерна верстка – **І. В. Стусик**

Підписано до друку 16.06.2012. Формат 60х84/16. Ум.-друк. арк. 34,41.  
Наклад 500 прим. Зам. № 646.

Видавничий дім «Букрек»,  
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.  
Тел./факс: (0372) 55-29-43, e-mail: info@bukrek.net, www.bukrek.net.  
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000.